

ΑΛΕΞΑΝΤΡΟΣ ΠΑΛΛΗΣ

Ὁ κριτικὸς θέλοντας νὰ μιλήσῃ γιὰ τὸ ἔργο του, ὀφείλει πρὶν ἂπ' ὅλα νὰ μιλήσῃ γιὰ τὴ μετάφραση γενικά. Βέβαια δὲ θέλω τίποτε νὰ περιορίσω, ἀλλὰ τὰ λαϊκὰ ἢ παιδιάτικα τραγούδια του, καὶ τὰ γλωσσικὰ καὶ βιβλιοκριτικά του συμειώματα, μαζί μὲ τὸ εὐχάριστο καὶ χαριτωμένο βιβλίον του Μ π ρ ο υ σ σ ὸ ς δὲν ἀποτελοῦνε τὴν καθαυτὸ προσωπικότητά του. Ὁ κ. Ἄλ. Πάλλης ἔγινε καὶ μένει γνωστὸς ὡς μεταφραστὴς τῆς Ἰλιάδας καὶ τῶν Εὐαγγελίων.

Κάθε ἔργο Τέχνης μιλεῖ στὴν ψυχὴ μας μ' ἀλοιώτικο τόνο. Τὸ διαφορετικὸ τοῦτο μίλημα, ξεχωρίζει σχολὲς καὶ προσωπικότητες στὴν Τέχνη. Μία μετάφραση τὴ βρίσκω γενόμενη μὲ ἐπιτυχία ὅταν μιλεῖ στὴν ψυχὴ μου ὅμοια μὲ τὸ πρωτότυπο. Μ' αὐτὸ δὲ σημαίνει, ὅτι λιγώτερο ἐνδιαφέρομαι καὶ γιὰ τὸ π ὶ ς, δηλαδὴ τὸ πιστὸ ἢ τὸ ἐλεύτερό της.

Γιατὶ εἶναι βέβαιον πὼς τὸ ἄλλαγμα τῆς Οὐσίας τοῦ ἀρχικοῦ κείμενου θὰ φέρει ἀποτυχία. Ἐξαιρεση παραδέχομαι, ὅπου ὁ μεταφραστὴς ξεπερνᾷ τὸν πρῶτον ποιητὴ. Σπανιώτατη περίπτωσις ἄλλ' ὑπολογίσιμη· καὶ νομίζω πάλι πὼς ὁ τέτοιος μεταφραστὴς θὰ γνωρίζει καλὰ νὰ χρησιμοποιῇ τὰ δικαιώματά του, μὲ ἀρκετὴ φρόνησι καὶ πείρα. Ὑστερα κ' ἡ Μορφή παίζει σπουδαιότατον ρόλον καὶ θάταν παράλειψις ὁ μὴ τονισμὸς τῆς σημασίας της. Ἐγὼ προτιμῶ πάντα τὴ μετάφραση τῆς βαθύτερης οὐσίας, ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴν ἐξωτερικώτερη κ' ἐπιπόλαιη, τῆς ἀπλῆς μορφῆς.

Ἡ γενικότητα τῶν ἰδεῶν μου ἀπ' ἀφορμὴ τῶν Ἑλληνικῶν μεταφράσεων τοῦ Ὁμαρ Καϊιάμ.* Δύσκολες, ἂν μὴ ἀκαθόριστες, στὴ συντομία τους, καὶ καλὸ κρίνω σήμερον νὰ τὶς ἀναπτύξω.

Ὁ μεταφραστὴς λοιπὸν ὀφείλει νὰ προσέχη στὶς τέσσαρις ἀναλογίαις ποὺ συστήνουν, ὅτι στὸ κάθε ἔργο, βρίσκουμε ξεχωριστό,

* Περιοδικὸ ΣΚΕΨΗ. Ἄρ. 3—Φύλλ. Μαΐου 1921 Σελ. 31.

καὶ ποῦ ἀποτελεῖ τὴν προσωπικὴν ἀτομικότητα τοῦ ποιητῆ. Κι ἄς τονίσουμε πάλι ξανά, πὼς ἡ Τέχνη ταυτίζεται μὲ τὴν τοιοῦτοτρόπος ἐννοούμενη προσωπικότητα, καὶ τοῦτο μὲ σκοπὸ νὰ ἐννοηθῆ καλὰ ἡ σημασία τῶν τεσσάρων ἀναλογιῶν, τῶν ἐξῆς :

1. Τῆς Ἐννοίας. (Ὅ,τι ἀποτείνεται στὸ νοῦ ἢ τὴ φαντασία.)
2. Τοῦ Αἰσθήματος. (Ὅ,τι συγκινεῖ τὴν καρδιά· κυρίως τὸ συναισθηματικὸ μας κύκλο.)
3. Τῆς Μουσικῆς. (Ὡς ρυθμὸς, στιχουργία, ἀρμονία, μελωδία.)
4. Τοῦ Χρώματος. (Ἡ ἀτομικὴ προτίμηση τοῦ τεχνίτη π.χ. στὴν ἐκλογὴ λέξεων, καλλιλογία κλπ.)

Βέβαια πὼς τὶς τέσσερις αὐτὲς συστατικὲς ἀναλογίαις θὰ συναντήσουμε στὸν κάθε ἀληθινὸ ποιητῆ. Βέβαια πάλι πὼς κανεὶς μεταφραστὴς δὲν μπόρεσε ποτὲ ν' ἀποδώσῃ θρησκευτικῶς φανατικά, καὶ τὶς τέσσερις αὐτὲς ἀναλογίαις. Ζητοῦμε λοιπὸν τὴν κύρια ποῦ ὁ μεταφραστὴς ὀφείλει νὰ προσέξῃ πιὸ πολύ. Πὼς θὰ τὴν εὔρουμε ; Ὅτι κάποια θὰ προτιμηθῆ, οὔτε λόγος· ἀλλὰ μὴ ζητᾶτε γενικὸ κανόνα ἐκ τῶν προτέρων.

Εἶπα, προτιμῶ τὴ μετάφραση τῆς βαθύτερης οὐσίας τοῦ ἔργου. Μ' αὐτὴ δὲν εἶναι γιὰ ὅλους τὸ ἴδιο κ' ὑπάρχουν ποιητὲς ποῦ ἡ ἀξία τους στέκεται στὴν ἐξωτερικὴ μορφή τῶν ἔργων τους. Ἀλλὰ θάταν παράλογο κ' ἐξω ἀπὸ κάθε ὄριο συζήτησης ἢ μὴ ἀπόδοσῃ τῆς ἔννοιας. Μὰ μ' ὅλο ποῦμαστε ἀναγκασμένοι ν' ἀναγνωρίσουμε τὴν ὑπεροχὴ τοῦ ἐγκέφαλου στὸν ἀνθρώπινον ὀργανισμό μας, ἀδυνατοῦμε πάλι νὰ παραδεχτοῦμε τὴν ἔννοια ὡς τὸν κύριον πάντοτε τόνο, στὴ συναυλία τῶν τεσσάρων ἀναλογιῶν. Ἐξαφνα τί σημασία μπορεῖ ν'ἔχει μόνο ἡ ἀκριβὴ τῆς ἔννοιας ἀπόδοσῃ, σὲ ποιήματα ὅπως «Ὁ «Κόρακας», ἢ «Οἱ Κώδωνες» τοῦ Edgar Allan Poe; Δὲν μπορῶ λοιπὸν νὰ δεχθῶ κριτήριον γενικόν. Θάταν ἀπόλυτον προσπαθῶ νὰ δώσω μιὰ λύση ἱκανοποιητικὴ.

Μετάφραση θὰ πῆ, συμβιβασμὸς τῶν τεσσάρων ἀναλογιῶν καὶ ἡ κατάλληλη προτίμηση κ' ἐκλογὴ τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης. Οἱ τέσσερις ἀναλογίαις, καὶ μὲ ἴση μοῖρα σχεδόν, ἐναλλάσσονται ὡς κύριαι ἢ συνακόλουθαι, κ' ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἱκανότητα τοῦ μεταφραστῆ νὰ γίνῃ ἡ ἐκλογὴ κ' ἡ μοιραία διάκριση.

Καὶ στὸ λόγο τῆς ἐκλογῆς πρωτοστατοῦνε οἱ θεωρίαι κ' ἡ ἀντίληψη τοῦ μεταφραστῆ γιὰ τὴν Τέχνη· κι ὡς συμπέρασμα θὰ

παραδεχτοῦμε ὅτι μετάφραση κυριολεκτικὰ δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ, κι ὅτι στὰ μεταφραζόμενα ἔργα θ' ἀνακαλύπτουμε πάντα, μὲ μιὰ δόση σχετικῆς ἀναλογίας, δυαδικὴ προσωπικότητα: τοῦ πρώτου ποιητῆ καὶ τοῦ δευτέρου τεχνίτη. Κ' εἶναι βέβαιο πὼς μεταφράζουμε ὅ,τι κ' ἑμεῖς ἔχουμε σκεφτεῖ.

Σῆμα ἰδιαίτερο τῶν ἐκδόσεων τοῦ κ. Ἀλεξ. Πάλλη κάποιον ἀγριολούλουδο πλαισιωμένο μὲ τὸ κλασσικόν: ΑΠΟ ΤΑ ΒΟΥΝΑ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΑΣ ΜΟΥ. Ὁ,τι χαρακτηρίζει τὴν Ὀμηρικὴ Ἑλλάδα εἶναι ὁ ἥρωϊκὸς τόνος. Γιὰ νὰ βρεθῇ ἡ ἀναλογία τοῦ ἥρωϊκοῦ αὐτοῦ τόνου στὴ ζωὴ μας, ὀφείλουμε ν' ἀποβλέψουμε στὴν ἀντρειωμένη γενιὰ τοῦ 1821 καὶ στὰ λημέρια τῶν κλεφτῶν. Ἐτσι παρουσιάστηκε ἡ δυσκολία στὸ μεταφραστικόν. Ἀντὶ νὰ διστάσῃ, τόλμησε. Πέτυχε ἀρκετὰ καλὰ στὴν ἔννοια. (Ἰδανικὴ ἀπόδοσις αὐτῆς τῆς ἀναλογίας μόνο σὲ πιστὴ πεζὴ μετάφρασις κατορθώνεται). Ὡς ρυθμὸς γιὰ τοὺς ἴδιους λόγους προτιμήθηκε ὁ δεκαπεντασύλλαβος. Τὸ ἀρχαῖκὸ ἑξάμετρο ἔχασε γιὰ μᾶς τὸ βαρὺ πολεμικὸν τοῦ ρυθμοῦ, ἐνὼ τῶν κλέφτικων δημοτικῶν ἡ ἀναλογία στέκεται θαυμάσια. Ὁ στίχος τοῦ κ. Ἀλεξ. Πάλλη εἶναι ἀρρενωπός, δίχως χασμωδίες καὶ ἠχηρός. Τὸ χρῶμα τέλος μόνο στὴν ἐκλογή του διατηρεῖται. Φανταστεῖτε ἂν οἱ ἥρωες φέρνανε διακριτικούς βαθμοὺς ἀξιωματικῶν ὁποιοῦδήποτε ταχτικῶν στρατοῦ. Θὰ παρέλυναν μπροστὰ μας κορδωμένοι, ψεύτικοι, σὰν ἀντρείκελλα! Ἐνὼ οἱ ὀπλαρχηγοί, οἱ καπετάνιοι καὶ τ' ἄλλα παρόμοια, σοῦ θυμίζουν τὴ λευτεριά τοῦ βουνοῦ, καὶ τὴν ἀντρεία τῶν πολεμιστῶν τοῦ ἥρωϊκοῦ 1821. Σ' αὐτὰ ὑπάρχει ἡ ἀναλογία. Γι' αὐτὸ καὶ μερικοὶ ἀναχρονισμοὶ κι ἄλλα πού χτυποῦν κακόχημα στ' αὐτιά μας, πού συνήθισαν σὲ μιὰ κοινωνία, ὅχι ἀπλῶς χωριάτικη, μὰ πού ἔχει ἀξίωσις γι' ἀνώτερο πολιτισμό. Ἀλλὰ τὰ μηδαμινὰ τοῦτα δὲν πρέπει νὰ ἐπηρεάζουν τὴν ὀρθὴν μας κρίσιν. Μιὰ σύγκρισις μὲ τὸ κείμενον ἀμέσως δείχνει τὴν εὐσυνειδησία τοῦ κ. Ἀλεξ. Πάλλη. Σοβαρὸς ἑλληνιστὴς, καθὼς φαίνεται κι ἀπὸ τὰ σχόλιά του στὸν «Κύκλωπα» καὶ στὸ «Θουκυδίδην» μᾶς ἔδωσε ὅ,τι καλύτερον ἀπὸ τὸν Ὀμηρον — κι ἦταν ὁ μόνος κατάλληλος —, ἀφοῦ κι ἄλλοι σπουδαῖοι μεταφραστές καὶ κριτικοί, σὰν τὸ Μενάρδο, καὶ Γρουπάρη, παραδέχτηκαν τὴν ἐπιτυχία του. Τὶ τελειότερον ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀπόδοσις;

μάντι κακῶν, οὐ πὼ ποτέ μοι τὸ κρήγυον εἶπας·
κακομηνύτη, πρόσχαρο ποτὲς δὲ μοῦπε; λόγο·

τίσειαν Δαναοὶ ἔμὰ δάκρυα σοῖσι θέλεσσιν.
μὲ σαῖτιές σου οἱ Δαναοὶ τὰ δάκρυα ἄς μοῦ πλερώσουν.

ἦ σὰ μιλεῖ γιὰ τὴν Ἥρα ὅταν ἔστειλε τὴν Ἀθηνᾶ στὸν Ἀχιλλεῖα:

ἄμφω ὁμῶς θυμῷ φιλέουσά τε κηδομένη τε.
πὺν συλλογὴ ἴση καὶ τῶν δυό τους εἶχε κι' ἴση ἀγάπη.

Ἡ πάλι συγκρίνετε τὸ τέλος τοῦ Β, τὶς θαυμάσιες τέσσερις ἐκεῖνες ἀλλεπάλληλες εἰκόνες, ἢ τὰ ἔξοχα μεταφρασμένα ἐπίθετα ὅπως: θεοεἰκελὸς καὶ θεοειδῆς σὲ θεόμορφος καὶ θεόμοιαστος, μητιέτης σὲ βαθύβουλος, οἶναβαρῆς σὲ κρασοζάλιστος, μερμυρίζω κατὰ φρένα σὲ ἀναδεύω στὸ νοῦ, φαίδιμος σὲ λεβέντης, πολύτλας σὲ πολύγνωμος, ἰοειδῆς πόντος σὲ μενεξέθωρος γιालὸς ἢ πάλι ὄλο τὸ Χ πὺν περιγράφεται ὁ θάνατος τοῦ Ἑχτορα ἢ τὸ στίχο:

Ἐκτωρ ἦφι βίηφι πιθήσας ὤλεσε λαόν.
Λαμπρὴ ἦ ἀντριά σου Ἑχτορα πὺν ρήμαξε τὸν τόπο!

ἢ τὸ θαρὺ στενάχων προσέφη, σέ: εἶπε μὲ βαριαναστεναγμούς,
τὸ καλλιπάρειος σὲ ροδόθωρη κλπ.

Θέλησαν κάποτε νὰ θαρύνουν τὴ μετάφραση μὲ τὸ ψεγάδι τῆς χ ο ν τ ρ ο κ ο π ι ᾱ ζ. Εἶναι ἀστεῖοι· ἀλλὰ κάπως σοβαρώτερη μοῦ φαίνεται ἡ κρίση ἄλλων ὅτι ἡ Ἰλιάδα τοῦ κ. Πάλλη δὲν εἶναι ἡ ἴδια τοῦ Ὀμήρου. Ἀληθινὰ ἡ προσωπικότητα τοῦ μεταφραστῆ προβάλλει φανερὴ καὶ μὲ ἀρκετὰ δικαιώματα· ὄχι ὁμως περσότερα ἀπ' ὅσο θ' ἄπρεπε κι ὅπως θέλησαν μερικοὶ νὰ κατηγορήσουν. Ἐξ ἄλλου ποιὰ βάση θέσαμε γενικὰ στὴ μετάφραση; Ὁ κ. Πάλλης δὲ φιλοδόξησε μὲ τὸ ἔργο του ἀπλῶς νὰ μελετηθῇ ἀπὸ τοὺς φιλολόγους στὶς σκοτεινὲς βιβλιοθήκες. Τὸ ὕψωσε στὴ ζωὴ καὶ στὸ φῶς, τρέφοντας ἐλπίδα ξαναζωογόνησης τῆς φυλῆς μὲ τὸ ἀθάνατο ἔπος. Γι αὐτὸ παραδέχομαι μιὰ μετάφραση πιὸ φιλολογικὴ, πὺν θὰ κρατήση περισσότερο πιστά, ἔννοια, τόνο, χρῶμα τοῦ κειμένου, ἀλλὰ μόνο γιὰ μελέτη κατὰλληλη. Ὅταν θέλει ἡ ψυχὴ νὰ μεθύσῃ ἀπὸ ἐνθουσιασμό, ἄς διαβάξῃ ἀπὸ τὴν Ἰλιάδα τοῦ κ. Ἀλεξ. Πάλλη.

Τὴ λεπτότητα τοῦ ταλάντου του τὴν ἀνακαλύπτουμε στὰ Εὐαγ-

γέλια. Ὁ ἄρματωλισμὸς ὑποχώρησε στὴν ἀπλότητα καὶ μυστικὴ ποιήσῃ τῶν λόγων Ἐκείνου. Ἄς παραβάλλῃ κανεὶς τὸ λεχτικό· ἡ διαφορὰ εἶναι πασιδηλῆ.

Ἄναλογίζομαι τώρα τὰ αἴσχη τοῦ λαοῦ, καθὼς πρωτοφάνηκε ἡ μετάφραση. Πιὸ πολὺ ἀπὸ τὰ αἱματηρὰ ἐπεισόδια τῆς Ἀθήνας, σκέφτομαι τὴν ἀποστροφή, ὅχι δυστυχῶς πιά τοῦ ὄχλου, ἀλλὰ μορφομένης μερίδας, γιὰ τὴ μετάφραση τῶν Ἱερῶν Γραφῶν Ἡ δικαιολογία μου δείχνει τὴν ἀφέλειά τους· γιὰτὶ συγχίζουσε τὴν ἀγνή ποιήσῃ τῆς παιδικῆς ἡλικίας, σὺν ἀκροάζονταν τὸ Εὐαγγέλιο, μὲ τὴ γλωσσικὴ του μορφῆ. Καὶ σὲ μένα τοῦτο ἐξασκεῖ μιὰν ἀόριστη γοητεία κ' ἐπίδραση. Προτιμῶ τὸ ἴδιο κείμενο καὶ ἀγαπῶ νὰ φαντάζομαι καθὼς καὶ ὁ Wilde πὼς ἔχω τὰ ἴδια ἀκριβῶς λόγια τοῦ Χριστοῦ. Ἀλλὰ βρῖσκω συγκρίνοντας διατηρημένο τὸ σεμνὸ καὶ ἀπλὸ ὕφος τῶν λόγων Του καὶ στὴ μετάφραση, κ' εἶναι ἡ μεγαλύτερη δόξα γιὰ τὸ μεταφραστή.

Κ' ἐδῶ πάλι τὸν κ. Πάλλη ἡ ἴδια τόλμη τότε διακρίνει. Ἐξάφρα τὸ «Παράκλητος» τ' ἀποδίδει μὲ τὸ παρήγορος. Μπορεῖ ὁ φανατικὸς ἐρμηνευτὴς νὰ τοῦ διαμφισθητήσῃ τὴν ἔννοια. Ὅμως τί καλὰ θασισμένος ποὺ εἶναι στὴν ἐρμηνεία του ὁ κ. Πάλλης, τὸ δηλώνουσε δύο ἄλλα κείμενα. Στὴ Λατινικὴ Βίβλο θρῖσκεται *Consolator* καὶ στὴν Ἀγγλικὴ *comforter*. Ἐξάλλου τὸ παρακαλῶ σημαίνει καὶ παρὰ μὐθουμαί.

Γιὰ ν' ἀποδείξῃ ὁ κ. Πάλλης τὴν ἐπάρκεια τῆς δημοτικῆς γλώσσας μετάφρασε ἀκόμα ἀπὸ τὸν αὐστηρὸ καὶ λιγὸλόγο Θουκυδίδη καὶ ἀπὸ τὸν Κάντιο καὶ Σαίξπηρα. Στὸν «Ἐμπορο τῆς Βενετίας» μένει πιστότερος γιὰτὶ μετάφρασε σὲ ρυθμικὴ πρόξα. Θαυμάζω ὅμως τὴν ἀρχὴ τῆς Ε'. πράξης ποὺ μετάφρασε καὶ σὲ στίχους, καὶ ποὺ ἀρχίζει μὲ τοῦ Λορέντζου τὰ λόγια:

The moon shines bright: - in such a night as this
ἴσια μὲ τὴ σκηνὴ ὅπου ἔρχεται ἡ Ποροσία.

Σχεδὸν διατρέξαμε τὸν κύκλο τῶν μεταφράσεών του. Στὸν «Ταμπούρα καὶ Κόπανο», τὴν ποιητικὴ του συλλογῆ, βρῖσκουμε κὶ ἀρετὰ μεταφρασμένα κυρίως ἀπὸ τ' Ἀγγλικά καὶ Γαλλικά. Ἡ δυσκολία τῆς παραβολῆς ἐδῶ εἶναι μεγάλη κὶ ἀδύνατη ἴσως, γιὰτὶ συχνὰ δὲν σημειώνονται οἱ μεταφραζόμενοι. Ὅμως ἀρετὴ ἐγγύσῃ θαρρῶ τὰ ὅσα παράθεσα. Ἦθελα μόνο νὰ ξαναφέρω στὴ ζωὴ ὄρο λησιμονημένο σχεδὸν ἡ καταδικασμένο, ξαι-

τίας των καθαρευουσιάνων πού συχνά τὸν μεταχειρίζονταν, ἀλλὰ μὲ κάποια διαφορὰ στὴ σημασία. Λοιπὸν ὁ κ. Πάλλης δὲ μεταφράζει ἀλλὰ ἐξεληγνίξει! Καταλαβαίνετε τὴ διαφορὰ;

Κι ἀπὸ τὸν τίτλο τοὺς ἐκφράζουσε τὴ διάθεσή τους. Τὸ ἀμειλημένο αὐτὸ εἶδος στὴν Ἑλλάδα, σχεδὸν πρωτοφερμένο ἀπὸ τὸν κ. Πάλλη μὲ τὰ «Παιδιάτικα» του δὲν προχώρησε κ' οἱ διαγωνισμοὶ τοῦ «Νουμᾶ» γενικῶς ἀπότυχαν.*

Στὰ «Λογῆς Λογῆς» πρωτεύει ὁ λαϊκὸς τόνος. Πολλὰ διαβάζοντάς τα, σοῦ θυμίζουν ἀπόκεντρες συνοικίες, πού σὲ μέρα σκόλης περνώντας τις ἀκουσες νὰ τραγουδιοῦνται. Βρίσκουμε ἀκόμα τὸν ἔρωτα, τὸν ἐθνικὸ πόνο γιὰ τὴν ἀκαματία μας, τὸ πάθος γιὰ τὴ δημοτικὴ γλῶσσα, τὸ θρηνο τοῦ χωρισμοῦ καὶ τὸ εὐτράπελο μιᾶς στιγμῆς ἢ ἐνὸς ἐπεισόδιου. Ὅλα σὲ λαϊκὸ τόνο.

Στὰ ἐπιγράμματά του γιὰ πολιτικὰ πρόσωπα ἢ γιὰ τοὺς ἀντίπαλους τῆς δημοτικῆς «Ταφόπετρες» εἶναι δηχτικὸς καὶ σκαωπτικὸς.

Τὸ τελευταῖο του εἰς βιβλίον «Μπρουσσὸς» φωτίζει περσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο τὴν ἀρχοντικὴ του φυσιογνωμία. Νομίζει κανεὶς ὅτι πρόκειται γιὰ ἀπλὸ ὀδοιοπορικὸ εἰς βιβλίον. Εἶναι μαζὶ ἱστορία, διδασχῆ, πολιτικὴ, βοτανολογία, κοινωνιολογία, παιδαγωγικὴ. Ὅλα κατορθωμένα ἐπιδέξια, ὥστε ὄχι μόνο νὰ μὴ κουράζουσι ἀλλὰ καὶ νὰ θέλγουνε. Ἀπὸ τὴν ἱστορία παρουσιάζει μερικὰ ἀγνώστα ἢ τουλάχιστο νέες ἀποψεις γιὰ πρόσωπα, σὲ ἄλλο πλαίσιο τοποθετημένα. Εἶναι ἢ πολὺχρονη κριτικὴ τοῦ ἔρευνα, πολυμάθεια καὶ πείρα. Μιλάει γιὰ πρόσωπα χρεσινὰ μὲ μιὰν ἀπλότητα μοναδική, ἔξω ἀπὸ φανατισμοὺς καὶ μεροληψίες. Κι ἂν ἄλλοι τότε ποῦνε φανατικὸ, μὰ ἢ ἀνιδιοτέλειά του τὸν ἐξαγνίζει μέσα στὸν πόνον τοῦ ἀληθινοῦ πατριώτη. Ὅλες οἱ δριμύτατές του παρατήρησεις γιὰ τὸν κοινωνικὸ μας βίον, κρύβουσι μιὰν ἀφάνταστη πίκρα. Δὲν εἶναι ὁ δημοσιογράφος πού ξεσκεπάζει κάτι νὰ εἰρωνευτῆ. Εἶναι ἐκεῖνος πού θέλει μιὰν ἀναγέννηση καὶ πού βρίσκει τὶς πληγὲς γιὰ νὰ θεραπεύη. Κι ἀπὸ κάθε σελίδα του τὸ λεπτότατον χιουμοριστικὸ πνεῦμα. Μποροῦσε τὸ βιβλίον αὐτὸ νὰ δώσῃ ὕλη γιὰ πλῆθος χιουμοριστικῶν ἠθογραφικῶν διηγημάτων. Κάπου εἶναι ἀπόλυτος, αὐστηρὸς, κάπου πολεμικὸς ἐπικριτῆς, ἀλλὰ πάντοτε gentleman, καθὼς λένε κ' οἱ Ἄγγλοι, ὅπως στάθηκε κι ὅλας στὴ ζωὴ του.

ΓΛΑΥΚΟΣ ΑΛΙΘΕΡΗΣ

(*) Κρίνω ἀπὸ τὰ λίγα πού διάβασα στὸ «Νουμᾶ». Ἐχει καὶ πετυχημένα Ὅσο γιὰ τὰ «Χελιδόνια» τοῦ κ. Ζαχ. Παπαντωνίου δὲν ἔτυχε ποτὲ νὰ τὰ βρῶ, μ' ὄλο πού τὰ ζήτησα κάποτε καὶ σήμερα.